MÜZZEMMİL

﴿٧٣﴾ سُورَةُ الْمُزَّمِّلِ

Müzzemmil Sûresi Mekkîdir. Ancak hepsi bir def'ada nâzil olmayıb âhırındaki « اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ » sonra nâzil olmuş olduğunda da ittifak vardır. Hazreti Cabirin rivayetinde baş tarafı Müddessirden evvel nâzil olmuştur. Lâkin cumhûrun kavlince Müddessirin baş tarafı bundan önce fakat pek yakındır. Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerine Hıra mağarasında Melek gelib de söylediklerini söylemesi üzerine Hazreti Peygamber Hadice radıyallahü anhanın nezdine döndüğü zaman « زَمِّلُونِى زَمِّلُونِى = beni örtün beni örtün» demişti. Bunun üzerine « يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ » arkasından da « يَآ اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ » nâzil olmuştur. Bezzarın ve Evsatta Taberanînin ve Delâilde Ebu Nüaymin Cabir radıyallahü anhdan rivayetlerinde ise ; Kureyş Darünnedvede toplanmış, şu adama bir isim takın da halk ona göre hareket etsin demişlerdi. Kimisi kâhin dedi, kâhin değildir dediler, kimi mecnun dedi. Mecnun değildir dediler, kimi sâhir dedi, sâhir değildir dediler, sevgiliyi sevgilisinden ayırır dediler, bu suretle müşrikler meclislerinden dağıldılar, bu Hazreti

Peygambere vâsıl olduğu, bunun üzerine siyabını örtünüp disârına büründü, derken Cibril gelip « ﴿يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ﴾ . ﴿يَآ اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ » dedi اهـ.

Âyetleri - Medenîde on sekiz, Bısrîde on dokuz. Maadasında yirmidir.

Kelimeleri - İki yüz elli sekiz.

Sh:»5419

Harfleri - Sekiz yüz seksen sekiz.

Fasılası - Yalnız ا harfidir.

Buradaki « قم » emrinin Sûrei Cindeki « وَاَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوهُ »

kıyamında bilhassa münasebeti aşikârdır. Allah tealâ Resullerinden ıhtiyar buyurduğu ve İns ü Cinnin

şerrinden muhafaza ederek zikrolunan hasaisa mazher kıldığı o mürtezâ Resuli tanıtmak ve gizlilikten

zâhire çıkarmak üzere buyuruyor ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿٢﴾ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٣﴾ نِصْفَهُ
اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٤﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا
﴿٥﴾ اِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٦﴾ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِىَ
اَشَدُّ وَطْئًا وَاَقْوَمُ قِيلًا ﴿٧﴾ اِنَّ لَكَ فِى النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا
﴿٨﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٩﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ
وَالْمَغْرِبِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿١٠﴾ وَاصْبِرْ عَلٰى
مَايَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١١﴾ وَذَرْنِى وَالْمُكَذِّبِينَ
اُولِى النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١٢﴾ اِنَّ لَدَيْنَآ اَنْكَالًا
وَجَحِيمًا ﴿١٣﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٤﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ

Sh:»5420

الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٥﴾ اِنَّآ
اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ
رَسُولًا ﴿١٦﴾ فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَاَخَذْنَاهُ اَخْذًا وَبِيلًا
﴿١٧﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ اِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا
﴿١٨﴾ اَلسَّمَآءُ مُنْفَطِرٌ بِهٖ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٩﴾ اِنَّ هٰذِهٖ
تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيلًا ﴿

Meali Şerifi

Ey o örtünen (Müzzemmil)! 1 Kalk gice, meğer biraz 2: Yarısı, yâhud eksilt ondan biraz 3 Yâhud artır ve Kur'an oku, tertil ile yavaş yavaş güzel güzel 4 Çünkü biz senin üzerine ağır bir söz ilka edeceğiz 5 Çünkü gece neş'esi hem daha dokunaklı hem deyişce daha sağlamdır 6 Çünkü sana gündüzün uzun bir yüzüş vardır 7 Hem rabbının ismini an ve masivâdan kesilerek ona çekil 8 O meşrik u mağribin rabbı, başka tanrı yok ancak o, o halde yalnız onu tut vekîl 9 Ve ağyarın diyeceklerine sabret ve onları bir hecri cemîl ile terket ayrıl 10 Ve bırak da bana o tekzîb edici zevk-u refah sahiblerini, mühlet ver onlara biraz 11 Çünkü bizim yanımızda bukağılar var, ve bir cehîm var 12 Ve buğaza duran bir ta'am ve bir azâbi elîm var 13 O gün ki

yer ve dağlar

Sh:»5421

sarsılacak, dağlar erimiş bir kum yığınına dönecektir 14 Haberiniz olsun biz size bir Resul gönderdik, üzerinizde şâhid, netekim gönderdiğimiz gibi Fir'avne bir Resul 15 Ki Fir'avn o Resule ısyan etti de biz onu vehîm bir tutuşla tuttuk alıverdik 16 O halde siz nasıl korunursunuz küfredersiniz? O gün ki çocukları ak saçlı kocalara çevirir 17 Sema onunla çatlamış tır ve onun va'di fi'le çıkarılmıştır 18 İşte bu bir tezkiredir, artık dileyen rabbına bir yol tutar 19

1. ﴿الْمُزَّمِّلُ﴾ - Müzzemmil, tefe'ul babından ismi fâil, aslı mütezemmil, ta, zaya idgam olunmuştur. Örtüsüne bürünüp örtünen demektirki kendisi örtünmüş veya başkası tarafından örtülmüş olabilir. Bunun büyük bir vâkıa karşısında başını içine çekmek, gizlenmek, kaçınmak, rahata meyletmek gibi kinâye ma'naları da olabilir. Netekim Râgıb, istiare tarikıyle işe pek ehemmiyyet vermeyen, kısa davranan ma'nasına kinâye ve ta'rîz olmasını söylemiştir. Tezemmül masdarının sülâsîsi olan zeml maddesi bir çok ma'nalara gelir: meselâ zeml ve zemelan, atın, davarın neş'e ve cünbüşle bir nevi' yürüyüşü, yine zeml,

terkiye redîf almak, zelm, yük yüklemek, zemîl ve ziml redîf ve arkadaş, zümle, çok yoldaş cemaati ma'nalarına geldiği cihetle tezemmül bunlardan herhangi bir tefe'ule muhtemil olabilir. Lâkin bilhassa ma'ruf ve mesmu' olan hâkikat ma'nası teleffüf bissiyab, esvabına bürünüp örtünmek olduğu beyan olunuyor. Bir de müzzemmil, yük yüklemek ma'nasına zemlden yükü yüklenen ma'nasına geldiği söylenmiştir.

«يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُۙ» hıtabı ilk evvel Hazreti Peygamberi intibaha da'vettir. Ba'zıları işin ehemmiyyetine binâen bunun ne yatıyorsun? Neye gizleniyorsun? Neye zaıyf davranıyorsun? Kalk gibi bir nev'i ta'rız ve azarlama tarzında bir

Sh:»5422

şiddet hıtabı olduğunu, ba'zıları da taltîf ma'nasiyle bir teşvık hıtabı olduğunu söylemişler ve böyle olması makamı nübüvvete daha lâyık olacağını mülâhaza eylemişlerdir.

Ebu Hayyanın zikrettiği vechile süheylî demiştirki: Müzzemmil ismi aleyhissalâtü vesselâmın ötedenberi

tanına geldiği isimlerinden bir isim değildir. Ancak bu hıtab sırasında bulunduğu bir haletten müştaktır. Arab bir muhataba ıtab etmeksizin mülâtafa kasdettiği zaman ona bulunduğu halden müştak bir isim ile nida' eder. Netekim Hazreti Ali Kerremallahü vecheh toprak üzerinde uyumuş ve böğrüne toprak yapışmış olduğu bir sırada Resuli Ekrem sallâllahü aleyhi vesellem ona « قُمْ يَا اَبَاالتُّرَابَ » kalk ey toprak babası» diye hıtab buyurmakla ona mülâtafe ettiğini anlatmıştır. İşte « يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ » hıtabında da böyle bir te'nis ve mülâtafe vardır اهـ. Bu beyanın en sağlam olarak ifade ettiği hâkikat Resulullah hakkında müzzemmil ismi evvelce ma'ruf olan bir ism olmayıp ancak bu hıtab lâhzasındaki halini gösteren bir vasf-ü taltîf olduğunu bildirmesidir. Lâkin mülâtafe ta'birinin zâhiri vechile bunun bir latîfe siyakında olması emrin ibtida vücub için olmasına münasib düşmez. Bir nedib ve istihbab mahiyyetinde telâkkî edilmesini iktıza eder. Buna zâhib olanlar bulunmakla beraber bu telakkî ibtidâi risalet işinin ehemmiyyeti « اِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا » kavlinin ağırlığı karşısında hafîf görünür. Tarafı ilâhîden zatı Muhammedîyi makamı risalete yükseltmek üzere kıyam emrini vermek için gelen bu nidayi evveli emirde şiddetli bir tenbih telakkî etmek, lâtîfe gibi telaktî etmekten daha çok yüksek bir belâgatle risaletin şan-ü şerefine ihtiramı ifade eder.

Peygamberin bu nida esnasında bulunduğu tezemmül hali ne idi? Ve niçin idi? Bunda bir kaç vecih

söylemişlerdir.

Sh:»5423

BİRİNCİSİ, cumhur bunun balâda beyan olunduğu üzere « زَمِّلُونِى زَمِّلُونِى » diyerek örtünmüş yatmış olması hali, bunun sebebi de Hıra mağarasında gördüğü Melekin ve aldığı vahyin şiddetinden duyduğu havf-ü heyecan olduğunu, ba'zî rivayette de Kureyşin darünnedvedeki sözlerinden te'essürü olduğunu söylemişlerdir. Bu hal içinde Peygambere te'nis ve taltîf tam zamanında yetişen bir ınayeti ilâhiyye olduğunda şübhe olmamakla beraber bunun daha yüksek bir intibaha da'vet siyakında şiddetli bir takviye olması herhalde daha kuvvetli bir ınayet ve imdad olur. Bu hal içinde Peygamberin örtündüğü ne idi? Ba'zıları bunun bir kadife: ya'ni saçaklı bir Acem keçesi olduğunu söylemişlerdir. Ba'zıları da Hazreti Hadîcenin mırt ta'bir olunan büyük bir kisâsı, ihramı veya battaniyesi demişlerdirki ikisi arasında fark olmasa gerektir.

İKİNCİSİ: Katâde demiştirki, Hazreti Peygamber salâti için elbisesine bürünmüş idi, Ferr'a ve İbni cerîr bunu ıhtiyar etmişler. Bu surette müzzemmil hıtabı mücerred teşvîk için olmuş olur. Gerçi burada « قم »

emrinden evvel salât için bir emir bulunduğu ma'lûm değildir. Lâkin İbni cerîr, Hazreti Peygamber geceleri namaz kılardı, işidenler de gelip iştirâk etmeğe başlamışlar, bir cemaat husule gelmişti, Resulullah onların toplanmasını pek muvafık görmeyip devam edememelerinden ve farz kılınmasından sakınmıştı «ey insanlar tâkat getirebileceğiniz amellere girişin, siz amelden usanmadıkça Allah tealâ sevabdan usanmaz, amellerin hayırlısı ise devamlı olanıdır» diye nasîhat etmişti, devam edenler devam ediyordu « يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ » nâzil oldu, farz kılındı, diye Hazreti Aişeden rivayet tahric etmiştir. Resulullahın Hıra ğârında Tehannüs ve teabbüd ettiği de sıhahta mervidir.

ÜÇÜNCÜSÜ, ıkrime, müzzemmil hıml ma'nasına zimlden büyük yük yüklenen mefhumiyle mecaz olup

Sh:»5424

« يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ » ey nübüvvet yükünü yüklenen demek olduğunu söylemiştirki güzel bir ma'nadır. Bu üç kavle nazaran bu âyetin nüzulünden i'tibaren Peygambere müzzemmil ismiyle hıtabda şu mefhumlardan birisi mülâhaza edilmek lâzım gelir: « زَمِّلُونِى زَمِّلُونِى » diyen, ikincisi, ey namaz

kılmak, ibadet etmek için giyinip hazırlanan, üçüncüsü, ey nübüvvet ve risalet yükünü yüklenen. 2. ﴿قُمِ الَّيْلَ﴾ gece kıyam et - kalk, gece kıyam, maksada göre şumullü ma'nalar ifade eder. Burada kelâmın tertil, zikir, tebettül gibi siyakından anlaşıldığına göre ıbadet için kıyam olduğu anlaşılıyor, müfessirîn nemaza kalk demek olduğunu beyan ediyorlar. Ki bunun iki vechi vardır. Birisi « قُمْ اِلَى الصَّلَاةِ » takdirinde olması, birisi de kıyam ta'birinin namaz ma'nâsına olmasıdır. Onun için kıyamı leyl gece namazında urfi şer'î olmuştur, gece kaim gündüz saim denilir. Gece kaim olmak, yatmazdan evvel de, uyuyup sonra kalkmak suretiyle de olabilir, ikincisine teheccüd denilir. Gece kalk demekten lisanımızda uykudan kalkmak anlaşılırsa da gece kaim ol, denilmek ikisine de muhtemildirki burada zâhir olan budur. İslâmda beş vakıt namaz farz kılınmazdan evvel ibtida Peygambere bu emrile gece farz kılınmış olup Peygamber ve Ashabının Ramazanda olduğu gibi her gece uzun uzadı namaz kıldıkları, sonra bu Sûrenin âhırında gelecek olan « اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ الخ۰۰۰ » âyetiyle mıkdarı ta'dil ve tahfif olunduğu ve ba'zılarının kavlince bundan murad teheccüd olup ve beş vakıt namaz farz kılındıktan sonra teheccüdün vücubu ümmet hakkında nesh olunduğu Peygamber hakkında da « وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ » emri carî olduğu beyan olunuyor. Ba'zılarının kavlince ise kıyamı leylin vücubu hiç nesh olunmamış, ancak tahfif olunmuştur. Diğer ba'zıları ise bu ilk

kumilleyl emrinin farzıyyet için olmayıp nedib suretiyle bir teşri' olduğuna, nısıf veya daha az veya daha çok diye mıkdar

Sh:»5425

hakkındaki tahyirin buna delâlet eylediğine ve binaenaleyh teheccüdün ne evvel ne sonra ne Peygambere ne de ümmete farz kılınmadığına zâhib olmuşlardır.

﴿اِلَّا قَلِيلًا﴾ meğer biraz - birazı müstesna, ya'ni gecenin birazından maadasında kalk - Ne kadar? 3. ﴿نِصْفَهُ﴾ gecenin nısfı, yarısı ﴿اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا﴾ yâhud ondan biraz eksilt - yarısından az kalk, amma o eksiltmek yarının yarısından ya'ni gecenin dörtte birinden fazla olmasın, en aşağı dörtte biri kadar kalk. Çünkü rub'undan aşağı eksiltmek nısfın nısfından kalil değil, kesîr olmuş olur. 4. ﴿اَوْ زِدْ عَلَيْهِ﴾ Yâhud artır - yarısından ziyade kıl, ki bu da üçte ikisi, nihayet dörtte üçü kadar olabilir. Burada nısıf, eksik ve ziyade, gecenin birazından maada olan kalkılacak kısmını yâhud istisna edilen kalkılmıyacak olan kalîli beyan olabilir. Gerek müstesna minh gerek müstesna hangi taraftan mülâhaza edilse netice aynî olur. Çünkü bir tarafı eksildikçe diğeri mütekabilen aynî nisbette artar,

birisi arttıkça diğeri aynî nisbette eksilir. Şu kadarki naks ve ziyade muhataba nisbet edilmiş olduğundan kıyam gibi onun fi'li olmak lâzım gelir. Bu ise bunların kalkılmıyacak olan müstesna kalîli değil, kalkılacak olan gece müddetini beyan olduğunu iş'ar eder. Bu karîne ile Ebüssüudün dediği gibi « نِصْفَهٗٓ » zamîrinin raci' olduğu müstesna minh leylden bedel olarak kıyam müddetini beyan olmak zâhirdir. « ﴿اَوِ انْقُصْ﴾ ۰ ﴿اَوْ زِدْ﴾ » fi'illeri de « قم » emrine mâ'tuftur. Bu suretle istisna edilen birinci kalilen de dolayısiyle mütekabilen beyan edilmiş olarak gecenin nısıf, sülüs veya rubu', veya sülüsane ve üç rub'a kadar müddetine şâmil olabilir. Bunun hepsi müstesnâ minh olan gecenin küllünden az olmakla beraber ba'zısında müstesna, mütebakîden az olsa da ba'zısında müsavî veya çok olmuş olur.

Sh:»5426

İstisnalarda çıkanın külle müsavî olmamak üzere kalandan az veya çok olması câizdir. Fakat istisnanın tabiatine nazaran çıkanın kalandan az olması zâhir ve kıyastır. Bunun aksi yapıldığı zaman bir nüktesi olmak lâzım gelir. Burada evvelâ kıyasa muvafık olmak üzere « اِلَّا قَلِيلًا » leylden istisna edilmiş, bununla beraber o kalîlin mütebakıye müsavî veya ondan çok olabileceği de anlatılmıştır: bunda başlıca üç

nükte vardır.

BİRİNCİSİ, evvel emirde istisnanın az olması kaidesine tenbih.

İKİNCİSİ, istisnanın şazz olarak müsavî veya çok alması da câiz ise de kıyam müddetinin nısfı geçmesi evlâ olacağına bir işaret,

ÜÇÜNCÜSÜ, uyku ve gaflet ile geçen müddet, kemmiyyet i'tibariyle nısfından çok olsa da kıymet ve keyfiyyet i'tibariyle az ve zikr-ü ibadet ile geçen müddet, diğerinden az da olsa çok demek olacağına işaret, ve işte bu üç nükteyi iş'ar için evvelâ « اِلَّا قَلِيلًا » istisna edilmiş, sonra da o kalîlin müsavî veya az veya çok olabileceği maamafih herne olsa az demek olacağı anlatılmak üzere âyet, bu uslûbı beyanda vârid olmuştur. Bu üç mıkdar beynindeki tahyir, halin icabına veya gecelerin uzayıp kısalması takdirlerine göre en muvafıkını ihtiyar için demek olur. Bunlar içinde rub'a kadar ekalli müteyekkan ve binaenaleyh farz, ziyadesi nedb ifade eder. O suretle kalk ﴿وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا﴾ -

Tertîl, bir şey'i güzel tensiyk ve tertib ile kusursuz olarak açık açık hakkını iyfa ederek tebyîn eylemektir.

Aralarında çok değil, biraz açıklık bulunmakla beraber gayet güzel bir nizamda görünen parlak ön dişlere « ثَغْرٌ رَتَلٌ » ta'bir ederler, sözü de öyle tane tane yavaş yavaş mühlet ile ve güzel te'lif ve beyan ile söylemeğe dahi tertîlikelâm

Sh:»5427

derler. Kur'anın tertîli de böyle her harfinin, edasının, nazmının, ma'nasının hakkını doyura doyura vererek okunmasıdır. Burada «rettil» den sonra « تَرْتِيلًا » masdariyle te'kid olunması da bu tertîlin en güzel mertebede olması matlûb bulunduğunu gösterir. Bir söz haddi zatinde ne kadar güzel olursa olsun gereği gibi güzel okunmayınca güzelliği kalmaz. Güzel okumasını bilmiyenler güzel sözleri berbad ederler. Kelâmın tertil ile güzel söylenmesi ve okunması ise sâde ses güzelliğiyle gelişi güzel eze büze tegannî etmek, sazteli gibi sade ses üzerinde yürümek kabîlinden bir musikî işi değildir. Nazmın ma'nâ ile münasebeti ve lisan fesahat-ü belâgati hakkiyle gözetilerek ruhî ve ma'nevî bir mütabakatle yerine göre şiddet yerine göre yumuşaklık, yerine göre medd, yerine göre kasır, yerine göre gunne, yerine göre ızhar, yerine göre ıhfa, yerine göre ıklâb, yerine göre vasıl, yerine göre sekit veya vakıf ve hasılı bütün maksad, ma'nâyı duymak ve mümkin olduğu kadar duyurmak olmak üzere tecvid ile okumak işidir. Bunun için

Kur'an okumakta tertil ve tecvid lâzımdır. Tecvid de kaf çatlatmak derdiyle çatlatmaktaki ma'nâyı gayb etmek değildir. Ilmi kıraet ve Tecvid kitablarında Kur'an kırâeti üç mertebe üzere tasnîf olunmuştur.

Tahkık, tedvir, hadr. Tahkık, meddi munfasılı dört veya beş elif mıktarı çekecek suretle gayet ağır bir

Sh:»5428

ahenk ile okumaktır. Tedvir, iki veya üç elif mıktarı çekecek vechile orta okumaktır. Hadr de meddi tabiî gibi bir elif mıkdarı çekecek vechile seri' okumaktır. Bir elif, iki fetha mıktarı demek olduğuna göre bir harekenin belli olacak vechile okunuşundaki ilk ses müddeti ahengin sür'at ve ağırlığına göre her kıraetin meftahını teşkil eder. Âsım, Hamze, Nafı'den verş kıraetleri tahkık, İbni Âmir, Kisaî kıraetleri tedvir, sairleri hadr tarzındadır. Lâkin bunların hiç birinde bir harf veya harekenin hakkı çiğnenecek vechile okunmak câiz olamıyacağı cihetle asıl ma'nâsiyle tertil hepsinde şarttır. Böyle hadr ve tedvir taksimine cevaz veren ise gelecek olan « فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ط مد » emridir. Görülüyor ki burada tertili Kur'an emri kıyamdan ilk maksad bu olduğunu gösterir. Bu ise Kur'anın namazda ve namaz haricinde kıraet ve

ta'lîm-ü tedrisi ile tebliğine şâmil olabilirse de kıyamda okunması urfen namazda okunmasıdır. Bir de bu âyet, bu sûre nâzil olduğu zaman Kur'andan ba'zı şeyler nâzil olmuş bulunduğunu anlatır. Fakat henüz çok bir şey nâzil olmadığı cihetle her gece bu kadar uzun müddet kalkıp da Kur'an tertil etmek bunun mücerred bellemek için değil, namaz ve ıbadetle tatbık için okumağa vesiyle olduğunu iş'ar eder. Bununla beraber bu kıyam ve tertilin maksud bizzat olmayıp ıhzârî bir mukaddime olduğu beyan olunmak üzere buyurulyor ki 5. ﴿اِنَّـا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا﴾ çünkü biz sana ağır bir söz ilka edeceğiz - tehammülü, icra ve iyfası çok zor olan büyük bir kelâmı üzerine indirip tatbık ve icrasını sana emredeceğiz ki o söz, ağır teklifleri ve mes'uliyyetleri ihtiva eden ve def-u reddi kabil olmıyan Kur'an ile risalet emri, ilkası da onun vahyidir. Resulullaha vahiy nâzil olurken o kadar ağır ve şiddetle gelirdi ki derhal çehresi değişirdi. Netekim Hazreti Aişe demişti ki: gayet soğuk bir günde vahiy inerken

baktım, açılırken alnından ter fışkırıyordu. Kezalik Hıccetül'veda'da Arafatta Gadbâ nam devesinin üzerinde iken vahiy gelince ağırlıktan deve çöke kalmıştı. Vahiy ve ilka böyle maddeten bile bir sıklet ve tazyık ile geldiği gibi ma'nâsındaki ahkâm ve ahlâkın icra ve tatbikatı da nice mücahedelere mütevakkıf ağırlıkları

muhtevîdir. Kur'anı okumak kolay olsa da onunla amel zordur. Sonra mîzanda ecr-ü sevabı da ağırdır. İşte ibtida gece kıyamı ve Kur'an tertili ile emir, o cümleden olmak üzere gelecek olan ağır emirlerin icrasına kabiliyyet ve isti'dad kesb etmek üzere nefislerin terbiyesi ve mücadele kuvvetlerinin terakkı ve inkişafı için ıhzarî bir riyazattır. Bunun gündüz yapılmayıp da geceden başlamasının sebebi ve hikmeti 6. ﴿اِنَّ نَـاشِئَةَ الَّيْلِ﴾ çünkü gece nâşiesi; gece yetişen nefis, veya gece vukua gelen hâdise veya gece neş'esi ve neş'eti ﴿هِىَ اَشَدُّ وَطْـًٔا﴾ -

VATI, lügatte basmak çiğnemek, yumuşatıp döşemek, hazırlamak, uydurmak, ya'ni uygun hale koymak ve uygunluk ma'nâlarına masdar, bir de tümseklikler arasında basık ve engin yere denir. Ebu Amir, ve ibni Âmir kıraetlerinde « واو » ın kesri « طا » nın fethi ve medd ile « وطآءً » okunur. Müvatae' uygunluk, mutabekat demektir. Ya'ni gece nâşiesi daha baskın daha samimî, yâhud kalb ve vicdana daha uygun. Gece sükûnet ve inkıta' hengâmı olduğu için uyanık olanların gözü gönlüne daha mutabık ve gündüzün mevani' ve meşagil içinde duyulamıyacak hadisâtı duymak için keşfi daha açık ve riyadan, agyarın müzahamesinden âzâde olarak gayei ihlâsa daha muvafık yâhud daha keskin daha dokunaklıdır. « وَاَقْوَمُ قِيلًا » ve deyişce, söyleyiş ve anlayış cihetiyle daha sağlamdır - kelâm daha iyi söylenir ve duyulur, gürültüler kesilmiş bulunacağı cihetle kıraet ve tefekkür mütalea ve

tezekkür,

Sh:»5430

söylenen ve dinlenen söz daha sağlam olur. 7. ﴿اِنَّ لَكَ فِى النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا﴾ Çünki senin için gündüzün uzun bir yüzüş (bir sebahat) var - burada sebh; yüzmek iki vech ile tefsîr edilmiştir.

BİRİSİ: yer yüzünde hareket, meşgul edecek, kırâet ve ibâdete mani' işler vardır. Onların arasında geceki huzur ve neş'e olmaz demektir.

İKİNCİSİ de diğer havayicini ve mühim işlerini görecek müsaid bir zaman vardır demek olur.

ÜÇÜNCÜ bir ma'na da: bu kıyam ile me'mur olduğun gecenin bir gündüzü gelecektirki sen o zaman uzun bir nezahete ve temizliğe ireceksin mealinde istıkbal için bir tebşir olur. « وَالصُّبْحِ اِذَآ اَسْفَرَ » gibi. İşte enfüsî, âfakî bu sebeblerden dolayı ilerisi için hazırlanmak üzere

gece kalk ve tertil ile Kur'an oku 8. ﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ﴾ ve rabbının ismini zikret - gece ve gündüz an. Ki tesbih ve tehlil, tekbir, temcid, tevhid, namaz, Kur'an okumak ılim ta'limi, Allah için nasîhat ve irşad gibi resulullahın gece ve gündüz bütün saatlarında meşgul olduğu şeyler bunda dahıldır. ﴿وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيلاً﴾ ve ona, ya'ni rabbına tebtil ile tebettül eyle - kendini her şeyden çekerek rabbına çekil, ihlâs ile onun emr-ü tâatine meşgul ol, içinde yüzdüğün Dünya meşagıl ve makasıdı, alâkası gönlünü asla işgal etmesin.

TEBETTÜL; lügatte katı' etmek, kesmek demektir. Netekim ıbadette Allaha inkıtaından dolayı Hazreti Meryeme Betûl denilmiştir. Erkeklere rağbeti olmıyan kadına da betûl denilir.

TEBTİL; iyice ve tamamiyle kesmek, tebettül çalışarak kesilip çekilmektir. Razî derki « وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيلاً » yâhud

« بَتِّلْ نَفْسَكَ تَبْتِيلاً » buyurulmayıp « وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيلاً » buyurulması ince bir

ma'nayı ifade eder. Şöyleki asıl maksud bizzat tebettüldür. Tebtil ise tesarruftur. Tesarruf ile meşgul olan Allaha mütebettil olmaz. Zira Allahın gayriyle meşgul olan Allaha inkıta' etmiş olmaz. Lâkin tebettül husule gelmek için de evvelâ tebtil lâzımdır. Netekim « وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا » buyurulmuştur. Onun için,

EVVELÂ, maksud bizzat olan tebettülü sonra da onun şartı olan tebtîli zikreylemiştir اهـ. Zikrin ve tebettülün rab ismine tealluk ettirilmesi de evvela mahlûk ve merbubdan kat'ı nazar edip Halık tealânın ahkâmı rububiyyetine, enfusî ve âfakî tedbir ve tesarrufu esrarını mülâhazaya dalmak,

SANİYEN, fi'ilden fâile, hukümden hâkime teslimi nefs eylemek ma'nasına işarettir. Ondan dolayı tavzîh ile buyuruluyor ki o senin rabbın 9. ﴿رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ﴾ bütün Maşrık ve Mağrıbın rabbıdır - rabbül'âlemîndir. Âlemde gerek parlıyan gerek sönen her şey'in her hususta rabbı, müdebbiri, mürebbisi, maliki odur. Parlatan o, söndüren de odur. Herkes gerek bilsin gerek bilmesin bütün cihan onun tahti rububiyyetindedir. ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ﴾ ondan başka ilâh yoktur. - Kemali mahabbet ile sevilip gönül verilecek ve ibadet edilecek, emrine teslim olunacak ondan başka ma'bud yoktur. Ma'bud ancak odur. Şuurların kavrayabildiği ve kavrayamadığı bütün emellere muradlara hâkim

ancak odur. Başkasından ummak biyhudedir, rububiyyet de onun, ülûhiyyet de onundur.

﴿فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا﴾ onun için ancak onu vekîl tut - bütün işlerini onun görmesini iste, şuurî dileklerin hepsinde onun emr-ü hukmünce yürü, ona dayan, ne senin kendinin ne de başkalarının arzusuna göre yürüme, onun her hususta irade

Sh:»5432

ve kudreti nafizdir. Halbuki onun hukmüne uymayan her fikr-ü emel bâtıldır. O senin bütün umurunu islâh ve tanzîme, ve sana husumet edecek olanların haklarından gelmeğe kâfidir.

İnsanların en mühim işleri esas i'tibariyle iki emre münhasırdır. Birisi Allah ile olan muameleleri keyfiyyeti, birisi de halk ile olan muameleleri keyfiyyetidir. Evvelki kısım daha mühimm olduğu için Sûrenin evvelinden buraya kadar ona müteallık olan esaslar beyan olunduktan sonra ikinci kısım için de buyuruluyorki: onu vekil tut 10. ﴿وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ﴾ ve agyarin diyeceklerine sabreyle ﴿وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا﴾ ve onları bir hecri cemîl ile terk et - şimdilik hallerine bırak.

HECRİ CEMÎL, kalben ve fikren onlardan uzak durup fi'illerinde onlara uymamakla beraber

kötülüklerine karşılık vermeğe kalkışmayıp müsameha ve idare ve güzel ahlâk ile husni muhalefet etmektir.

Ki bunun nazîri « ﴿فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ﴾ ۰ ﴿وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ ۰ ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَانَبْتَغِى الْجَاهِلِينَ﴾ » âyetleridir. Râzî derki: bir kısım müfessirler bu âyetin

kıtal emrinden evvel nâzil olup sonra kıtal emriyle nesh olunduğuna kail olmuşlar. Diğer kısım ise bunun

kabule daha ziyade da'î olan hususatta Allahın iznine tutunmak olduğunu ve bu gibilere nesıh vârid

olmıyacağını söylemişlerdirki essahh olan budur اهـ. Amma onlar o kötülüklerinde devam etsinler

gitsinler mi? Diye kalbe bir ukde gelmemek ve bunun herhalde muvakkat olacağı anlatılmak için de

buyuruluyorki: 11. ﴿وَذَرْنِى وَالْمُكَذِّبِينَ اُولِى النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا﴾ ۝

ve bana bırak o ni'metler içinde zevk ederek yumuşak yaşamak isteyen refah sahibi münkirleri ve mühlet

ver onlara biraz - Keşşafın beyanı vechile nunun

fethiyle na'me, Fatihada da geçtiği üzere ni'metle tena'um tereffüh, kesriyle ni'me, in'am, zammiyle nu'me meserret ma'nasınadır. « أُولِى النَّعْمَةِ » Refah sahibleri, zevkına düşkün kimseler demektirki Kureyşin sanadîdi böyle idiler. Lisanımızda da ma'lûmdurki sen onu bana bırak demek ben onun temamen hakkından gelirim demektir. Ya'ni sen yorulma, merak etme, onları sırf benimle bırak ve acele etme onlara çok değil biraz mühlet ver ben onların temamen haklarından gelmeğe ve cezalarını vermeğe kâfiyim 12. ﴿اِنَّ لَدَيْنَآ﴾ çünkü bizim yanımızda - sende olmıyan ve başkalarının yanında bulunmıyan ﴿اَنْكَالًا﴾ nice tomruklar - görülmedik ağır ağır bukagılar ﴿وَجَحِيمًا﴾ ve şiddetli salgın bir ateş var 13. ﴿وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ﴾ ve bugaza duran bir taam - zakkum, gıslîn, darî' gibi ki bugaza girdimi ne yutulur ne çıkarılabilir. ﴿وَعَذَابًا اَلِيمًا﴾ Ve her acıdan elîm, dayanılmaz bir azâb vardır. - Rivayet olunuyorki, Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem bu âyeti okuyunca haykırmıştı. Ve Haseni Basrî bir gün oruçlu iken akşam iftar edeceği sıra kendisine bir yemek getirilmişti, tam o lâhzada bu âyet zihnine geliverdi, yemeği kaldırın dedi, ikinci akşam konuldu yine hatırına geldi, yine kaldırın dedi, üçüncü gece yine öyle, Sabiti benanîye ve Yezîdi dabbîye ve Yahyelbekkâye haber verildi onlar geldiler, nihayet biraz sevık şerbeti içmeyince bırakmadılar. Razî derki: bu dört mertebeyi ruhanî ukubete haml ile anlamak da mümkindir:

ENKÂL, nefsin cismanî alâkalar ve bedenî lezzetler kaydında bağlanıp kalmasıdır. Çünkü o Dünyada bunlara mahabbet ve rağbet melekesini kazanmış olduğu için bedenden sonra hasret ve kaygusu artar

kesb âletleri

Sh:»5434

harab olmuş kalmamış bulunduğu için o meleke onun halâs olup da ruh ve safa âlemine geçmesine mani' engeller, tomruklar halini alır. Sonra o ruhanî bağlantılardan ruhanî ateşler çıkar. Çünkü nefsin bedenî ahvale şiddetli meyli ile beraber onlara irmeğe imkân bulamaması - bir kimse aradığı birşey'i bulamadığı zaman gönlünün yanması gibi - şiddetli bir ruhanî yanışı iycab ederki işte o cahîmdir. Sonra da o mahrumiyyet gussalarını ve firak elemlerini yutmakla uğraşırki işte taamen zagussadır. Daha sonra da o bu ahval sebebiyle nuri ilâhînin tecellisinden ve mukaddesler silkine dizilmekten mahrum kalırki bu da hepsinden şiddetli olan azâbı elîmdir. Razî bunları söyledikten sonra bilhassa şu ıhtarı da unutmayıp derki: sözüm yanlış anlaşılmasın ben âyetten murad yalnız bu ruhanî ma'nalardır demek istemiyorum. Diyorum ki âyet hem cismanî dört mertebenin husulünü hem de ruhanî dört mertebenin husulünü ifade eder. Ve ikisine de hamli mümteni' olmaz. Her ne kadar lâfız, meratibi cismaniyyeye nazaran hakikat, meratibi

ruhaniyyeye nazaran meşhur mecazi mütearef ise de اهـ. Ya'ni umuni mecaz ile hakikat ve mecazın cem'i veya işaret ve delâlet sahihtir. Buna karîne ise Sûrenin başından beri gelen beyenatın yalnız cismaniyyete münhasır olmaması ve elem-ü gussanın cismaniyyetten ziyade ruhaniyyet işi olmasıdır. Çünkü ruh ile alâkası olmıyan cemadın yanışında azâb tesavvur olunmaz. Onların ne vakıt olacağına gelince 14. ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ﴾ ya'ni o günkü Arz ve dağlar sarsılacak ﴿وَكَانَتِ الْجِبَالُ﴾ ve o sivrilip duran dağlar ﴿كَثِيبًا مَهِيلًا﴾ erimiş kum yığınına dönecek - Arz düpedüz olacak. Burada eriyen dağlar olacağı anlaşılıyor ki bu inkılâbda hepsi sarsılmakla beraber bilhassa kodamanların yıkılacağına işaret vardır. (Sûrei Hakkaya bak).

Sh:»5435

Buraya kadar hıtab Peygambere idi. Peygamberi bu suretle ıhzardan sonra ilk evvel sebebi nüzul olan Mekke müşrikleri dahil olmak üzere münkirlere hıtaben risaleti Muhammediyyeyi i'lân için buyuruluyor ki 15. ﴿اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُولًا﴾ haberiniz olsun biz size bir Resul gönderdik - Allahın emirlerini tebliğ eyliyecek. ﴿شَاهِدًا عَلَيْكُمْ﴾ üzerinize şâhid - kendisine karşı yaptıklarınıza şâhid olarak küfürlerinize, tekziblerinize o Kıyamet günü aleyhinizde şehadet edecek ﴿كَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾ Firavne bir Resul gönderdiğimiz gibi - o

Mûsâ idi. Bu teşbihte üç ma'nâ vardır.

BİRİSİ, Sûrei Bakarede ve Sûrei Safta geçtiği üzere Tevratta Hazreti Mûsâya hıtaben âhir zaman Peygamberi hakkında «senin gibi bir Resul» diye haber verilmiş olan Resulün bu Peygamber olduğunu beyandır.

İKİNCİSİ, o vakıt Mekke Cumhuriyyetini idare eden müşriklerin Firavin gibi zulüm ve istibdadlarına işarettir.

ÜÇÜNCÜSÜ de netice olan şu inzarı anlatmaktır. 16. ﴿فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ﴾ Ki Firavin o resule ısyan etti ﴿فَاَخَذْنَاهُ اَخْذًا وَبِيلًا﴾ de biz o Firavni vahîm bir tutuşla tuttuk alıverdik - Firavin öyle olunca 17. ﴿فَكَيْفَ تَتَّقُونَ اِنْ كَفَرْتُمْ﴾ o halde siz nasıl korunabilirsiniz eğer küfrederseniz? ﴿يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا﴾ o günkü yeni doğmuş çocukları ak saçlı kocalara çevirir - o kadar korkunç o kadar şiddetli acı bir gün, çünkü meseldir, gam ve keder saçlar ağartır. Maamafih bunda o

günün gelmesine, yeni neslin ıhtiyarlık çağına girecekleri bir zaman kadar müddet bulunduğuna ve batından batna inkilâbata da bir işaret dahi olabilir. 18. ﴿اَلسَّمَآءُ مُنْفَطِرٌ بِهٖ ؕ﴾ o gün ki Semâ onunla çatlıyacaktır. - O öyle dehşetli bir gün ki yalnız dağlar erimek, çocuklar kocalmakla kalmıyacak o yüksek Semâ bile yarılıp ayrılacak emri ilâhî vârid olup yeni bir âlem kurulacak, böyle şey olur mu denilmesin ﴿كَانَ وَعْدُهٗ مَفْعُوْلًا﴾ Allahın va'di yapıla gelmiştir. 19. ﴿اِنَّ هٰذِهٖ﴾ işte bu ıhtar, bu inzarları ihtiva eden bu âyetler ﴿تَذْكِرَةٌ ۚ﴾ bir tezkire - bir öğüd, ve nasîhati tazammum eden bir tebliğdir. ﴿فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ۚ﴾ Artık dileyen rabbına bir yol tutar - o günün şiddet ve dehşetinden korunmak ve rabbına selâmetle irmek için iyman ve itaat ve husni amelle Allaha tekarrüb etmeğe çalışır.

﴿٢٠﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَىِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ؕ وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ؕ عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ

مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَاقْرَءُوا مَاتَيَسَّرَ
مِنْهُ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا
وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا
وَاَعْظَمَ اَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌرَحِيمٌ۞

Sh:»5437

Meali Şerifi

Filhakıka rabbın biliyor ki sen muhakkak gece üçte ikisine yakın ve yarısı ve üçte biri kalkıyorsun beraberindekilerden de bir tâife, halbuki geceyi gündüzü Allah takdir eder, bildi ki siz onu bundan öte başaramazsınız, onun için size lutf ile ircaı nazar buyurdu, bundan böyle Kur'andan ne kolay gelirse okuyun, bildi ki içinizden hastalar olacak, diğer bir takımları Allahın fazlından bir kâr aramak üzere Yer yüzünde yol tepecekler, diğer bir takımları da Allah yolunda çarpışacaklar, o halde ondan ne kolay gelirse okuyun ve namazı kılın ve zekâtı verin ve Allaha karzı hasen takdim edin, kendilerinizin hisabına hayr

olarak her nede takdim ederseniz onu Allah yanında daha hayırlı ve ecirce daha büyük bulacaksınız, hem de Allaha istiğfar edin, şübhesiz ki Allah gafurdur rahîmdir 20

20. ﴿اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ﴾ - Balâda geçtiği üzere bu âyetin sonradan nâzil olup Sûrenin evvelindeki kıyamı leyl emrini tahfif ve ta'dîl etmiş olduğunda ittifak vardır. Ancak yine Mekkedemi yoksa sonradan Medînedemi nâzil olduğunda ve tahfif ve neshîn keyfiyyetini ta'yinde ıhtilâf edilmiştir. Hazreti Aişeden bu âyetin «يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُمِ الَّيْلَ» den sekiz ay sonra nâzil olup baştan farîza gibi yazılmış olan kıyamı leyli farza irca' ederek ziyadesini nesh etmiş ve tetavvua bırakmış olduğuna dair de ba'zı rivayet vardır. Lâkin İbni cerîrin kaydettiği bu rivayetin zâhirine

Sh:»5438

nazaran bütün Sûrenin Medenî olması lâzım geliyor. Halbuki Sûrenin evveli Mekkî olmasında ıhtilaf görülmüyor, İbni Abbastan da: Müzzemmilin evvelindeki «قِيَامَ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًا» mü'minlere çok meşakkatli idi, şehri Ramazanda kıyamları gibi kaim oluyorlardı, sonra tahfif olundu. Allah tealâ merhamet buyurdu da ondan sonra «عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰى وَاٰخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى الْاَرْضِ» ilâ

kavlihî « فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ » inzal buyurdu, elhamdülillâh genişletti de daraltmadı. Evveli ile âhiri arasında bir sene kadar olmuştu اهـ. Katadeden: « يَا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ » nâzil oldu bir sene veya iki sene kıyam ettiler o derece ki ayakları ve sakları şişerdi, nihayet « فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ » nâzil oldu. Nâs istirahat etti. Hasenden: « يَا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ » âyeti nâzil olunca müslimler bir sene kıyam ettiler, kimi takat getirdi kimi getirmedi, nihayet ruhsat nâzil oldu, elhamdülillâh farîzadan sonra tetavvu'. Abd ibni humeydin, Ya'kub, Ca'fer tarikıyle Saıydden rivayetinde ise Allah tealâ Peygamberine « يَا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ » indirdiğinde Peygamber sallallahü aleyhi vesellem bu hâl üzere on sene kaldı gece Allahın emri vechile kalkardı, Ashabından bir tâifede onunla beraber kaim olurlardı, Allah tealâ on seneden sonra « اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَىِ الَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَآئِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ » ilâ kavlihî « وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ » indirdi, on seneden sonra tahfif buyurdu.

Bir takımları da bu « اِنَّ رَبَّكَ » âyetinin Medenî olduğuna kail olmuşlardır. Ebu Hayyan buna cumhur kavli demiş ise de öyle de görülmüyor. Deniliyorki buna Medenî diyenler, bu âyette « وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ » emrinin bulunmasını nazarı i'tibara almışlar, zekât Medînede farz kılınmış olduğu

için bu âyetin de Medenî olması lâzım gelir demişlerdir. Buna cevaben ise Medînede farz kılınan asıl zekât olmayıp Sûrei Berâe âyeti mucebince masriflerin, nasîblerin ta'yini olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Mekkî olan Sûrelerde de esas i'tibariyle zekâta dair âyetler bulunduğu inkâr olunamaz. Bizim kanaatimizce bu âyetin Medenî

Sh:»5439

olduğunu andıran bir karîne daha vardır. «وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ» fıkrasıdır. Çünkü bunda fîsebîlillah kıtale izin ma'nası vardır. Halbuki kıtale izin, Medenî olduğunda ittifak vardır. Halbuki kıtale izin, Medenî olduğunda ittifak vardır. Gerçi bunda mukatele edin veya me'zunsunuz denilmiyor, mukatele edecekler veya edenler olacak diye haber veriliyor. İstıkbale aid olsa da filhal neshın esbabından sayılması ve sarahaten mevzuı bahs edilmesi ihzarî mahiyyette olsun bir izne delâlet etmekten de halî kalmıyor. Halbuki buradan başka Mekkî bir âyette kıtalden sarahaten bahsedilmemiş bulunmasına nazaran bunun Medenî olması bize zekât fıkrasından daha vâzıh görünüyor. Müfessirîn ise bundan bahsetmemiş yalnız zekât emri dolayısiyle ihtilâf nakleylemişlerdir. Bütün bunları mülâhazadan sonra şu kanaat hasıl oluyorki bu âyetin hepsi değilse bile lâekal bir iki cümlesi Medenî olmak geriktir. Maamafih

herhangisı olursa olsun bu âyet Sûrenin başındaki gece kıyamı emrinin şiddetini, mikdarını tahfif etmiş, beş vakıt namaz farz kılındıktan sonra akşam, yatsı gece kıyamı cümlesinden kalarak teheccüdün vucubu nedbe tehavvül eylemiştir.

Buyuruluyorki: filhakika rabbın biliyorki ﴿اَنَّكَ تَقُومُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَىِ الَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ﴾ sen muhakkak, gecenin sülüsanına yakın ve nısfı ve sülüsü kaim oluyorsun - demekki a'zamî kıyam müddeti sülüsandan biraz eksik « اَوْ زِدْ » vasatîsi, nısfı asgarîsi, « اَوِ انْقُصْ » sülüs oluyordu. Bu kıraette « نِصْفَهُ وَثُلُثَهُ » mensub olarak « اَدْنٰى » üzerine ma'tuftur.

EDNÂ, yakın veya ekall demektir. Nafi', Ebu amr, İbni Âmir, Ebu Ca'fer, Ya'kub kırâtlerinde ise « ثُلُثَىِ » üzerine atf ile mecrur okunur. Buna göre ma'na: sen gecenin sülüsanından ve nısfından ve sülüsünden az kalkıyorsun demek olur. Bu surette a'zamîsi sülüsandan, nısıf veya biraz fazla, vasatîsi nısıftan az sülüs, asgarîsi de

sülüsden az, rubu' miktarıdır. Şu halde on iki saatlik bir gecede ekalli üç veya dört saat, ortası dört veya beş saat, en fazlası da altı veya yedi saat kalkılıyormuş demek olur.

﴿وَطَآئِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ﴾ Sen de kalkıyorsun seninle beraber olanlardan bir tâife de - ya'ni Ashabından bir cemaat da kalkıyor, demekki hepsi değil, demekki hepsine farz değildi veya hepsi dayanamıyordu - ﴿وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ geceyi de günzüdü de Allah takdir eder. - İkisinin de hakikî mikdarını ancak o biçer ve o bilir ve o bütün zamanı bilir. - ﴿عَلِمَ﴾ İlmi ezelîsiyle bilmiştirki ﴿اَنْ لَنْ تُحْصُوهُ﴾ siz onu, o gecenin takdirini ihsa edemezsiniz. - Bunda iki ma'na vardır. Birisi her gecenin saatlerini bütün küsûratiyle alesseviyye ve temamen sayacak vechile takdir edemezsiniz. Çünkü gece ve gündüz ihtilâf eder. Kesirler takdiri beşerin fevkında namütenahîye gider, uyku halinde ise temyiz bulunmaz. Bundan dolayı bu emri temamen yerine getirmek hepinizin yapabileceği bir iş olmamakla beraber sen ve ba'zı Ashabın gibi yapacak olanlarınız da ihtiyat olmak için fazlasını tutarak zahmetler, meşakkatler çekersiniz. İhsa, zamirin takdire ircaiyle Keşşafın ve bir çoklarının ihtiyar ettiği bu ma'na haddizatinde doğru olmakla beraber bu yalnız istikbale aid değil, emrin bidayetinde de böyle olduğu cihetle bu ılme nazaran ibtidai emrin pek yerinde olmamış olması gibi yanlış bir düşünce hatıra getirebilir. Bunun için « تُحْصُوهُ » zamirini Taberanînin rivayeti vechile kıyama irca'

ederek tekdir ve ihsayı şu ma'nâ ile anlamak daha sade ve pürüzsüzdür. Daha ileride hepiniz bu kıyamı tamamiyle başarmazsınız, başa çıkaramazsınız. Geceyi gündüzü, zamanların hal ve istıkbalde bütün tehavvülâtını takdir eden ve bilen Allah sizin bu gece kıyamını ileriye doğru

Sh:»5441

hepinizin tamiyle iyfaya takat getiremiyeceğinizi, başaramıyacağınızı ezelden bilmiş ve o suretle kıyam emrini verirken de bunu bilerek haddizatinde muvakkat olmak üzere ibtidaen Sûrenin başında işaret edildiği vechile ilerisi için bir hazırlık mahiyyetinde olarak vermiş, şimdiye kadar o ihzar yapılmış, bundan sonra ise işin genişlemesi ve ta'mimi maksud ve hepinizin o zor kıyamı hakkıyla yapamıyacağı da ındiilâhîde ma'lûm bulunmuş olduğundan onun ta'dil ve tahfifi zamanı gelmiştir.

﴿فَتَابَ عَلَيْكُمْ﴾ Onun için Allah sizlere ılm-ü lûtfiyle yeniden nazar buyurdu - tevbe ve salâh ile müraceat edenlere tevbelerinin kabuliyle tekrar nazar ve merhamet buyurduğu gibi sizlere de yeniden lûtuf ve merhametiyle nazar buyurdu. O ağır kıyamın ağırlığını nesh edip kolaylaştırarak yeniden şu emri verdi ﴿فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ﴾ bundan böyle Kur'andan kolay geleni okuyun - gece kıyamından, kırâetten büsbütün vaz geçin değil, aslı kıyam emri nesh olunmuyor yine kalkın, fakat

nısfı veya daha azı veya daha çoğu mıkdarlariyle ve uzun uzadıya tertil kaydiyle mukayyed olmıyarak Kur'an ve kırâet denile bilmek şartiyle ne mıkdar kolayınıza gelirse o kadar okuyun, o kadar kıyam edin.

Burada zikri lâzım üç mes'ele vardır:

BİRİNCİSİ, kırâet, bunda iki kavil vardır. Müfessirînden bir çokları demişlerdirki « قُمِ الَّيْلَ » emrine tam tekabül edebilmek için burada kırâetten murad namazdır. Kırâet namazın erkânından olduğu için cüz zikrolunup kül murad olunmuştur. Netekim kıyam, rüku', sücud her biriyle de böyle namazdan ta'bir olunur. Buna göre ma'na gece namazından kolayınıza geldiği kadar kılın, demektir.

Sh:»5442

Namaz ma'nası murad olunmak hasebiyledirki evvelki zor olan kıyamı leyl neshedilmiş, onun yerine kolayı emr olunmuş olur. Buna akşam ve yatsı namazları diyenler olmuş, teheccüdün vücubu nesholunup tetavvu' ve ıhtiyara bırakıldığını söyliyenler olmuştur. Fil'vaki' bu kırâette namaz veya kıyam kaydi gözetilmediği surette « قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًا » emrindeki zorluğun Kur'andan kolay geleni okumakla tahfif veya nesh olunması lâzım gelmez. Olsa olsa bu emir yalnız « رَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا » emrine

tekabül etmiş olur. Halbuki bu âyetin siyaki tahfif içindir. Teyessür de buna delâlet eder demek olur.

Mecaza daî ve karîne bu demek olur. Ancak bu surette Kur'an ismi de « اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا » gibi kırâet ma'nasına masdar olarak salâttan mecaz olmak ve kırâetin kolaylığı da bil'ıbare değil, erkânından bulunduğu namazın kolaylığı dolayısiyle mülâhaza edilmek ıktiza eder. Bunlar ise zâhirin pek hılâfınadır. Bunun için hem Kur'an ve kırâetin hakıkat ma'nâsı muhafaza edilmek hem de namaz ma'nası gözetilmek için « قُمِ الَّيْلَ » de « قُمْ اِلَى الصَّلَاةِ » takdirinde namaza kalkmak ma'nâsiyle mevzuı bahs olan kıyamı « فا » ların terettübü karînesiyle burada da kıraete kayd olarak mülâhaza etmek kâfidir ki ma'nâ « فَاقْرَؤُا فِى الْقِيَامِ اَىِ الصَّلَاةِ مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ = ya'ni namazda Kur'andan kolayınıza geleni okuyun» o kadar kâfidir demek olur. Ve tahfif fahvâyi kelâmadan anlaşılmış olur. Diğer bir kısım müfessirîn ise « فَاقْرَؤُا » gece namazla değil, aynen Kur'an kırâetiyle emirdir. Binaenaleyh her gece lâekall elli âyet okumalı demişlerdir.

İKİNCİSİ, emrin zâhiri yine vücub içindir. Ya'ni gece kıyam ve kırâet yine farz, ancak evvelki gibi ıhsa edilemiyecek vechile çok olmak şart değil, kolayına geldiği kadar demektir. Bu surette bunun da neshı ikinci « فَاقْرَؤُا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ » emirleriyle vakı' olmuş olur. Murad yalnız kırâeti Kur'an

olduğuna göre de her gece biraz Kur'an okumak bu vechile farz olmuş olur. Ki bu namazda

da

Sh:»5443

namaz haricinde de olabilir. Lâkin bir kısım müfessirîn « مَاتَيَسَّرَ » kolaya gelen ta'birinden ıhtiyara tefvız ma'nâsı anlaşılacağına mebniy bu emrin nedib veya ibaha için olduğuna kail olmuşlardır ki Ebu Hayyan buna Cumhur kavli demiştir.

ÜÇÜNCÜSÜ « مَاتَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ » Kur'andan kolay gelen ne kadar olabilir? Bu alel'ıtlak mülâhaza edildiği surette takat dahilinde olarak yormayacak, zahmet vermiyecek kadar demek olacağından bu ise eşhasın ve halin ıhtilâfına göre fark edebileceğinden zâhirine nazaran ta'yin olunamaz. Bununla beraber mutlak kırâet ma'nâsına haml edenler usuli âdete ve eslâfın ı'tiyadına nazaran lâekall elli âyet olmalıdır demişlerdir. Lâkin her farzda esas olarak sâbit mıkdar ta'yini zarurî olmak hasebiyle namazda rükn olan farz kırâetin ednâ mertebesi olmak üzere İmamı a'zam Ebu Hanîfeden bu hususta üç rivayet vardır. - 1: Lâekal kısa bir âyet olmalıdır. - 2, Kur'an ismi ıtlak olunacak ve bir insan hıtabına

benzemiyecek kadar olmalıdır. - 3, Lâekal üç kısa âyet veya bir uzun âyet olmalıdır. Çünkü en kısa sûre, üç kısa âyettir. Bu rivayet imameynin de kavlidir, müftabih olan da budur. İmam Mâlik ve Şafîi lâekal fâtiha okumak farzdır. Zira « لَا صَلَاةَ اِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَاب » Fâtihasız namaz yoktur» hadîsi şerifi bunu ifade eder demişlerdir. İmamı a'zam vâcib ile farzı fark ederek bu hadîs ile namazda Fâtihanın vücubu sâbit ise de « مَاتَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ » ile sâbit olan farzıyyet mutlak olduğuna ve binaenaleyh kasden Fâtiha terk edildiği surette namazın iadesi lâzım gelirse de sehven terk edildiği ve secdei sehiv de yapılmadığı surette vakıt geçmiş ise o namazın iadesi vâcib olmayıp müstehabb olacağına kail olmuştur. Burada bir de şundan gaflet etmemek lâzım gelir ki « مِنَ الْقُرْاٰنِ » de « مِنَ » bil'ittifak beyaniyyedir. Binaenaleyh « مَاتَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ » Kur'andan bir cüz'e mahmul, ya'ni bir Sûre veya bir yâhud bir kaç âyet gibi yine Kur'an ıtlakı sahih olan bir cüz'u demektir.

Sh:»5444

Şimdi bu teyessürün ve neshın istıkbale müteallık olmak üzere hikmeti beyan olunarak buyuruluyorki ﴿عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰى﴾ Allah ılmi ezelîsinde bildiki sizin içinizden hastalar olacak ﴿وَاٰخَرُونَ﴾ diğer bir takımları da olacak ﴿يَضْرِبُونَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ﴾ Allahın fadlından talebde

bulunmak üzere yer yüzünde yol tepecekler - ticaret için şuraya buraya sefer edecekler

﴿وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ﴾ diğer bir takımları da olacak Allah yolunda

çarpışacaklar - mücahede edecekler. Bunlar için ise balâda zikrolunan - kıyamı leyl müteazzir olacak, o

emri yerine getiremiyecekler. Burada Allahın fadlından kesb-ü ticaret için sefer edenlerle fîsebîlillah

çarpışacak mücahidlerin yanyana zikredilmiş olmalarında bunların ikisinin de ecirde birbirlerine yakın

olduklarına işaret vardır. Beyhekî Şuabı iymanda ve daha diğerleri Hazreti Ömer radıyallahü anhten rivayet

etmişlerdirki: bana ölümün geleceği haller içinde fîsebîlillâh cihaddan sonra en sevgili hal, ben bir dağın iki

şu'besi arasında Allahın fadlından talebde bulunduğum bir sırada ölümün bana gelmesidir, demiş ve bu «

وَاٰخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى الْاَرْضِ» âyetini okumuştur. İbni merduyenin İbni Mes'uddan

rivayet ettiği bir hadîste de Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem: her kim müsliman beldelerinden birine

bir taam celbeder de onu gününün fiatiyle satarsa herhalde Allah yanında onun için bir menzile olur,

buyurmuştur. Sonra bunu okumuştur. «

وَاٰخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاٰخَرُونَ

يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ» Hasılı bunlar ve bunlar gibi gözetilmeleri ve çalışmaları lâzım

gelen bir takım ma'ziret ashabı skıyamı leyli başaramıyacaklarını Allah bildiği cihetle

﴿فَاقْرَءُوا مَاتَيَسَّرَ مِنْهُ﴾ bundan

Sh:»5445

böyle ondan, ya'ni Kur'andan kolay geleni okuyun -

﴿وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ﴾ ve sade farz olan vakıt namazını kılın ve zekâtı verin. ﴿وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ ve Allaha karzı hasen takdim edin - ileride sevabını almak üzere husni niyyet ve ihlâs ile ödünç verir gibi hayır yolunda infikatta bulunun (Sûrei Bakarede ve sûrei Hadîd de ve sûrei Tegabünde ve emsalinde geçen nazîrlerine bak).

﴿وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَاَعْظَمَ اَجْرًا﴾ Ve çünkü nefisleriniz için herne hayır takdim ederseniz Allah yanında onu hayır ve ecri daha büyük olarak bulacaksınız ﴿وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ﴾ hem de Allaha istiğfar ederek bütün ahvalinizde mağfiretini isteyin ﴿اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ çünkü Allah gafurdur. - İsteyenleri mağfiret ve rahmetiyle begâm eder.

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلَنَا وَاَرْحَمْنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ. بِحُرْمَةِ مَا اَنْزَلْتَ عَلَى رَسُولِكَ سَيِّدِ

الْمُرْسَلِينَ. صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ عَلَى اٰلِهِ وَ سَلَّمَ.

"Allah'ım! Peygamberlerin efendisi olan Resulüne (s.a.v) indirdiğin Kur'ân hürmetine bizlere ve iman ile bizleri geçmiş olan kardeşlerimize mağfiret buyur, merhamet et. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın. Amin.!